

**Г.У. Аўчыннікава, *Словаўтваральная семантыка і структура агентываў ва ўсходнеславянскіх і польскай мовах. Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені кандыдата філалагічных навук па спецыяльнасці 10.02.20 – параўнальна-гістарычнае, тыпалагічнае і супастаўляльнае мовазнаўства, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск 2014, 28 с.***

Назвы з'яўляюцца істотным складнікам культурнай спадчыны, адным з элементаў фарміравання тоеснасці: нацыянальнай, рэгіянальнай, гістарычнай, а таксама асабовай. Параўнанне лексічных і граматычных рэсурсаў некалькіх моў вельмі важнае для вызначэння падабенстваў і адрозненняў у іх структуры. Слоўнікавы склад паасобных моў не толькі не з'яўляецца стабільным, бо падпадае пад непасрэдны ўплыў зменнай рэчаіснасці, але ён таксама адкрыты з-за немагчымасці палічыць усе яго элементы, і пры гэтым мае вялікія магчымасці безупыннага пашырэння.

У гэтым плане найменні асоб, з увагі на багацце фармантаў і словаўтваральных тыпаў, перавышаюць іншыя лексічныя групы. У галіне агентыўных найменняў як у польскай мове, так і ва ўсходнеславянскіх прадстаўлены ўсе словаўтваральныя спосабы намінацыі. Паміж гэтымі мовамі на працягу стагоддзяў адбываліся і надалей адбываюцца складаныя працэсы ўзаемадзеяння, і таму варта даследаваць усе чатыры мовы ў супастаўляльным аспекце. Менавіта гэтай складанай праблематыкай занялася Ганна Аўчыннікава, якая паставіла сабе за мэту выявіць агульнае і нацыянальна-спецыфічнае ў намінацыі асобы ў гэтых мовах. Аўтарка звяртае ўвагу на тое, што

„даследаванне асабовых агентываў павінна быць шматаспектным, выяўляць уласцівыя розным мовам сістэмныя адносіны, характэрныя для гэтай групы назоўнікаў: неабходна спалучаць даследаванне розных аспектаў агентываў – іх словаўтваральнай структуры і семантыкі, улічваць анамасіялагічныя характарыстыкі найменняў, сумяшчаць метады якаснага і колькаснага аналізу” (с. 1).

Дысертацыя *Словаўтваральная семантыка і структура агентываў ва ўсходнеславянскіх і польскай мовах* мае вялікае навуковае значэнне. Аўтарка паставіла перад сабою вельмі актуальную задачу, выбіраючы аб'ектам даследавання агентыўныя найменні асобы мужчынскага і агульнага роду ўсходнеславянскіх і польскай літаратурных моў, якія адносяцца да агульнаўжывальнай лексікі. Прадметам даследавання сталі семантычныя і словаўтваральныя адметнасці назоўнікаў названай падгрупы ў чатырох мовах

у супастаўляльным аспекце. Выбар аб'екта і прадмета абумоўлены адсутнасцю комплексных супастаўляльных даследаванняў гэтага класу слоў ва ўсходнеславянскіх і польскай мовах і значнасцю названага пласта лексікі ў сістэме мовы (с. 2).

Г. Аўчыннікава ўмела і адказна падышла да пастаўленай задачы і прааналізавала вельмі багаты лексічны матэрыял, які самастойна выбрала з перакладных і тлумачальных слоўнікаў. Усяго даследавана 7153 лексічныя адзінкі: 1840 у беларускай мове, 1850 – у рускай, 1938 – ва ўкраінскай, 1525 – у польскай.

Аўтарка ўпершыню ахарактарызавала выпадкі міжмоўнай эквівалентнасці агентыўных найменняў і зрабіла высновы адносна ступені тоеснасці словаўтваральных мадэляў у розных падгрупах. Улічваючы падабенства гістарычных шляхоў аналізаваных славянскіх моў, Г. Аўчыннікава выявіла супольныя рысы ў мовах з кніжнай традыцыяй – польскай і расійскай, а з іншага боку – ва ўтвораных на народна-дыялектнай аснове ўкраінскай і беларускай. Аўтарка ўпершыню вызначыла тыпалагічныя і нацыянальна-спецыфічныя асаблівасці фарміравання груп асабовых агентываў ва ўсходнеславянскіх і польскай мовах (с. 4–5).

Г. Аўчыннікава разгледзела гісторыю даследавання асабовых найменняў і некаторыя спрэчныя пытанні, што датычаць зместу паняцця „агентыўныя назоўнікі” і класіфікацыі гэтых лексем на анамасіялагічныя падгрупы, прааналізавала праблемы класіфікацыі назоўнікаў са значэннем дзеяча на падгрупы, якія адрозніваюцца як семантыкай, так і словаўтваральнымі асаблівасцямі, а таксама апісала словаўтваральную семантыку і структуру прафесійных асабовых найменняў ды найменняў асобы паводле непрацоўнай дзейнасці, падаючы пры гэтым працэнтныя дадзеныя адносна выкарыстання найбольш і найменш прадуктыўных фармантаў ва ўтварэнні асобных агентыўных груп у аналізаваных мовах.

Актуальнасць вынесеныя на абарону навуковых палажэнняў, багаты эмпірычны матэрыял, адпаведна распрацаваная метадалогія навуковай працы – усё гэта дазваляе Аўтарцы добра абгрунтаваць і сфармуляваць канчатковыя высновы. Г. Аўчыннікава падкрэслівае, што

„семантычная арганізацыя даследаванага пласта лексікі – асабовых агентываў – у цэлым тоесная ў беларускай, рускай, украінскай і польскай мовах: у чатырох мовах прадстаўлены намінацыі ўсіх анамасіялагічных падгруп. Адрозненні ў колькасці лексем у асноўным звязаны з традыцыямі лексікаграфіі (найменні асобы прафесійнай сферы радзей падаюцца ў польскіх слоўніках) і ў некаторых выпадках – з адсутнасцю іншамовных адпаведнікаў. Апошнія часцей назіраецца пры супастаўленні ўсходнеславянскіх моў і польскай, у якой нярэдка адсутнічаюць аднаслоўныя эквіваленты да беларускіх, рускіх, украінскіх назоўнікаў” (с. 17).

Аўтарка адзначае, што самы прадуктыўны спосаб утварэння агентыўных найменняў асобы ў даследаваных мовах – суфіксальны. Г. Аўчыннікава

заўважае значныя фармальныя адрозненні ў структуры агентываў, нягледзячы на роднаснасць даследаваных моў. Высокая ступень супольнасці словаўтваральных мадэляў назіраецца толькі ў дэрывацыі найменняў, утвораных пры дапамозе фармантаў неславянскага паходжання.

„Хоць асноўны рэстр фармантаў, што ўдзельнічаюць ва ўтварэнні асабовых агентываў, з’яўляецца агульным для чатырох даследаваных моў, гэтыя суфіксы маюць розную рэгуляранасць і прадуктыўнасць, а часам і характарызуюцца іншай спалучальнасцю з асновамі пэўнага тыпу. Так, у беларускай, рускай і польскай мовах фармант *-нік/-ник* валодае найбольшай валентнасцю у спалучэнні з субстантыўнымі асновамі, а ва ўкраінскай – таксама і з асновамі дзеясловаў” (с. 20).

Дасягнутыя вынікі маюць істотнае навуковае ды практычнае значэнне.

„Вынікі даследавання будуць выкарыстоўвацца пры далейшым вывучэнні сістэмы асабовых назоўнікаў, пры распрацоўцы лінгвістычных курсаў і спецкурсаў па параўнальнай дэрывацыі ўсходнеславянскіх і польскай моў у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах, пры напісанні падручнікаў і навучальных дапаможнікаў. Даследаванне з’яўляецца базай для складання больш адэкватных перакладных слоўнікаў. Яго вынікі будуць спрыяць удасканаленню беларускай тэрмінасістэмы, у якую ўваходзяць і асабовыя найменні” (с. 21).

Навізна падыходу Аўтаркі да лексічнага матэрыялу заключаецца ва ўсебаковым, комплексным і супастаўляльным разглядзе агентыўных найменняў, з улікам іх значэння ў культуры чатырох народаў. У працы ўпершыню даследуецца ў супастаўляльным аспекце група агентыўных найменняў асобы ўсходнеславянскіх і польскай моў. На высокую якасць дысертацыі ўплывае багаты ілюстрацыйны матэрыял, а таксама тэматычная структура і ясны спосаб прэзентацыі вывадаў. Трэба заўважыць і багаты спіс публікацый Г. Аўчыннікавай ды ўдзел у шматлікіх канферэнцыях, на якіх яна прадстаўляла вынікі сваіх даследаванняў. Варта было б, каб у далейшай сваёй навуковай працы Аўтарка працягвала вывучэнне сістэмы агентыўных намінацый, якое – як сама піша –

„варта арыентаваць на раскрыццё семантычных адметнасцей асабовых найменняў, у прыватнасці, на праблему мнагазначнасці і поўнай ці няпоўнай міжмоўнай семантычнай эквівалентнасці” (с. 21).

**Ніна Баршчэўская**  
Варшава